

В. СТЕБЛИК

ВОРОНЯЧІ ДНІ

ОПОВІДАННЯ ТА П'ЄСА

Київ
ПВП "Задруга"
2002

“БОЖЕ ДІЛО”

До села Литвинця, як у тій загадці: “по той бік дрова рубають, а сюди тріски літають”, — далекою луною доходять вісті: у Києві бані поновились, на Поділлі матір божа з’явилася, там десь іще коняка забалакала, а там — верба плаче, сльозами сходить...

А в Литвинці стоїть собі на взгір’ї церква невелика сиротою, богом забутою; ні тобі бані поновляються, ні тобі вогник таємничий вночі засяє. І хоч панотець Іван, на прізвище Преподобний Іван Мокрий, і пантрує за цим, проте нічого не вдієш: скільки раз уже, прокинувшись на світанку, він виходив надвір та позирав на свою церкву, але марно: так само, як і раніше, не сяють бані, — тільки горобці на покрівлі цвірінчать та на осокорях вороння кричить, тягаючи паліччя на гнізда.

Потягнувшись та позіхнувши голосно, розводив тоді панотець безнадійно руками і йшов досипати...

Сестриці щосуботи змивали образи свяченою водою, оливою їх мазали, витирали рушниками, що на них плащаницю носили, шкребли, дмухали... Не помагалось.

Але панотець перевіряв вісті й радів, бо поновлялися слов’янські церкви, автокефальні ж бог обминав... Хвалився про це старості Онопрієві Кордашеві: мовляв, і до нас черга дійде. Онопрій теж радів:

— Боже діло... Нехай не задається комунія!

Жили йому на товстій шиї напинались, живіт трусився, і він глузливо кихкотів:

— Боже діло... Ких-ких-ких-ха!

То й не мова йому, чоловікові побожному, коли оте “боже діло” до всякого слова не притулить.

Але скорбно їм обом із панотцем за тими часами

проминулими, коли й на оновлення виглядять не треба було, коли вони й так розкошували на селі, і одворотна їм та комунія, і ненавидять вони її цупко.

А Матвій ненавидить їх обох, хоча сам і не в комунії.

Матвій став ходять до церкви.

— Чи не од лукавого це? — Насторочивсь обережний панотець.

Вірбожні діди, що вчащали до церкви, не дивувались: нагрішить чоловік замолоду, а як стане ближче до смерті, про бога й згадає. Тільки ретельні до божої справи “сестриці”, підобравши губи, поглядали скося, як Матвій, ніби лис, очима строчив по молильниках, ба навіть підгледіли, як він єхидно посміхнувся, саме як панотець читали євангелію.

А як виходили одного разу з церкви, Матвій підждав на цвинтарі, поки збилось чимало люду, і голосно спитався:

— А скажіть, брати і сестри, що то піп сьогодні читав: “Чермнуєт бо ся дряселуя небо”?

Сестриці вжахнулись і перехрестились:

— Як був штунда, так і пропаде штундою...

А другої неділі Матвій знову запитав:

— Брати та сестри, а що то піп вичитував сьогодні: “Єже входить во уста... афедроном ісходить?”

Діди покачали сивими чубами:

— Кинь, Матвію: однак усієї божої тайни дознять не можна...

А по тижні чергової служби божої була повна церква людей.

— День благости, день радости... — тремтіло в грудях у панотця Івана Мокрого. — Не може ж темний народ без віри обійтися: віра дає йому спокій душевний, втіху в стражданнях, відповідь на світові таємниці.

Наперекір ворожій силі, віробожна хвиля здіймається й росте...

Дзвонить голосом панотець Іван, як добрий косар косою. Заводить очі вгору. Під банею кидається в вічі апостол; з-поза його спини виглядає віл з надбитим рогом; одне око в апостола злущилося, середина бороди облізла і здається, ніби він висунув довгого язика, за-скалив око й дражниться...

Але з димом кадила мережою снується принадна мрія: народ отямився; жертви ллються райськими ріками, а далі... далі:

Взбранной воеводе победительная,

Яко избавльщеся од злих...

А дячків голос сьогодні теж нагартований.

— Ич... ич... — усміхається собі панотець. — Деренчав, як глек розбитий, а це — на тобі, як у дзвони б'є!

Але підрахувавши заробіток, здивувався панотець: на дві паляниці менше, ніж у ту неділю, а в карнавку хтось бляшаного гудзя з прохромленими вушками та папірець із мила “Секрет краси” замість подаяння кинув...

А на паперті:

— Стонадцять чортів твоєї матері та твоєму батькові! Яке тобі діло, що Мокрий? Ти його мочив? Кажі, мочив?

— Не я, а горілка... В самогоні мокне...

— То ти думаєш — кращого знайдеш? А в чому ж твій український мокнутиме? В сметані? Ти його мо-локом поїтимеш?

У сестриці Горпини очіпок зліз набік, ніби гайда-мацька шалка з шликом. Вона, закотивши рукава, зсукала дві гарні дулі й тільки що хотіла піднести Матвієві під самий ніс, як уздріла панотця Івана:

— Господи, прости мене, грішну! — і стала з роз-лютованої — ягничкою: — Благословіть, панотче!

А сестриця Вівдя Солодиха не бачить іще панотця:
— Якої ти чортової матері прийшов сюди, проклятий комезах?

Вівдині слова вкриваються реготом усього цвинтаря. І дивиться панотець: його парафіяни — дві ворожі лави. А на високих осокожах, що заглушили лапатим листям ветху церківцю, вороння галдить, та так зловісно викрикує:

— Коме-зах, коме-зах-зах!

Шкрябнуло панотця десь усередині. Тугою погасило дух йому. А з-поза спини вихвачується церковний староста Онопрій Кордаш:

— Люди добрі!... Боже діло... Люди добрі, ось послухайте мене!

А з натовпу йому:

— Слухайте, як попівський лірник псалмю заскигнить...

Онопрій осів. Хоч у церковних справах мав він досі верха, а це — на тобі!

— Люди добрі, — каже він тихше, — опам'ятайтеся; хіба ви хочете, щоб у церкві замість: “радуйся, невісто неневістная” та співали: “регочися, дівко незасватана”? Боже діло...

Знявся галас.

— Ага? А що?! — заверещало в сестриччиних лавах.

— Брешеш! — загукали з другого боку. — А хоч би й дівко? А хоч би й незасватана?

А хтось додав:

— Он же сестричка Горпина й досі дівує!

— Тьху на вас, нехристів!

— А що то афедром виходить? Дряселуя небо?

Панотець скулився, знищився і прожогом кинувся з цвинтаря. За ним сестричка Горпина.

Перед Матвієм стоїть Онопрій. Матвій дивиться кудись через церковну огорожу в бік ставка та всіхається. Певно, до своєї незасіяної смужки з панського,

що за ставом та цариною. Сьогодні він на цвинтарі мовчить. Ні пари з уст: увесь шарварок без нього робиться. Але Матвія вважають призводителем, уважають, що він — на все здатний, що він і революцію зробив, і — не виплювану злість сестричок та куркульський гнів — проти нього спрямовано:

— Це все твоя, гадова, робота... боже діло, — сичить Онопрій, — знов людей бунтуєш?

Усміхається Матвій у бік ставу. А кризь завісу літ: полетіли на села білі метелики — годі багатому з бідного знущатись, годі з бідного кров пити. А неймовірними думками селянськими назустріч: “може, ще й брехня воно?” — Так диви: з печаткою! А багатий Онопрій: “Це ж проти правительства!” А панотець Іван Мокрий: “Попуска ж господь отаким землю паскудить?”

Встелили тоді білі метелики шлях Матвієві аж до Далекої Півночі. А потім: червоне сонце палає над півднем і будить села до праці. Жовта смерть на білих конях росить ниви кровію селянською, а на стріхи вогнем прискає. Матвій у житах та кручах ховається. Та —

“Загнали ми жовту смерть на білих конях у синє море...”

... Воно чи не воно?

Ходить Матвій із торбою по декрети до Києва, до своїх приятелів:

— То земля ж таки — наша?

А Онопрій:

— Тільки дурними головами своїми оратимете, а зубами волочитимете...

У ту неділю, як біля церкви побоїще зчинилось, Матвія не було дома. Він знову по декрети до Києва подався.

Суперечка почалась іще в церкві, але що в церкві тісно було м'язи розправить, кінчати справу вийшли на цвинтар. А кінчили її навкулачки. І коли панотець і собі з церкви вискочив та підняв хреста, щоб помирить враждуючих, благословляючи, у запалі боротьби здалося комусь, що то він ударить заміряється, — і од рясі Івана Мокрого з шматком коміру аж до самого низу було вихвачено цілу полу. Вона полетіла на голови слов'янів:

— Ось вам знамено ваше!

Тоді панотець теж не вдержався й трахнув святим хрестом напасника по голові.

А в позві до начальства панотець писав, що й без Петлюри тут не обійшлося: дві гулі на лобі й перебиті ребра — це було ділом нечестивих протирадянських рук Степана Божка та Дмитра Зальотного, що служили в петлюрівській армії. Панотець просив покарати їх та радив, щоб остаточно знищить петлюрівщину — припинить українізацію церков і залишить тільки єдину — слов'янську, яка, мовляв, проти начальства не піде, бо сказано єсть: “Воздадіте кесареві кесарево, а боже — богові...”

В окружній канцелярії діловоди, читаючи позов, рачки лазили:

— Чи ти ба — пропонує єдиний фронт, ха-ха-ха, хі-хі-хі, охо-хо-хо.

Аж ось несподівано в сестриці Горпини обновився образ “Вид Києво-Печерськія Лаври”. Збіглося все село.

Радіють сестрички:

— Дивимось, дивимось, а вона — перед очима міниться: ось золота смуга пішла, ось зелена засіяла, ось блакитна вогником схопилась. А в хаті чудно, ніби в церкві на великдень.

Панотець Іван уже кадить у зеленій рясі великодній. І Онопрій тут:

— Боже діло... Хе... Боже діло...

Панотець промову каже проти безвірників, проти неймовірних та еретиків, що на бога встають, збивають з пантелику овець мирних, і на церкву не дають.

А Матвій і собі протовпився та образ той чудовний обдивляється. Цікавить Матвія — як воно образи поновляються. А кругом — захоплення, піднесення молитовне, аж умліває народ з дива віробожного.

Дивився Матвій, дивився, а далі й каже:

— Чи ти ба: і те місце обновилося, куди монахи надвір ходять!

Панотець з несподіванки завмер. Кадило так і брязнуло з рук. Баби заойкали, а Онопрій — з дива та гніву трохи не луснув:

— Це ж — боже діло... Трясця твоєї матері!

У Матвія на ярину ще й досі не орано, а вже зашуміли верби зеленим листом, і в житах заець сховається. І думає Матвій: уміла готувати, та не вміла подавати. Це — про революцію. Але став над своєю смугою, на-смішкувато примружив очі до руїн маєтку пана Янковського:

— А земелька таки наша!

І дивиться: їде Онопрій Кордаш парою з дряпаком та бороною. Третій кінь барком з боку припряжений. Їде ранню гречку сіяти. Спинився:

— Здоров був, Матвію Степановичу!

“Степановичу” — Матвія дивує: Степановичем він у Онопрія ніколи не був — наймитом служив йому колись.

Підійшов Онопрій — ручкається; очі привітні, солодко всміхається. Насторочився Матвій, але на виду не знає.

— Воно, мовляв, — почав Онопрій, — хоча б і колективом... Боже діло...

Матвій мовчить.

— Шкода мені тебе, Степановичу, бо от десятинка

так у бур'яні й пов'яне... А в мене так, що післязавтрього й коні слободні...

Розбирає Матвія злість. Його смуга — ніби стара латка на новій свиті. Такі само латки розкидано ген по полю — незаможницькі смуги. Сірими клубками котяться хмарки над ними й осміхається день погожий... Онопрій ніби читає в його мислях:

— Колективом оброблять — це добре, але конем та плугом — ще краще, і якби влада дала плуга, борону, коня або отого трактора, що в газетах вихваляє...

Матвій глянув на привітного Онопрія, на його доброго воза, на ситі коні, і так спокійно, байдуже, тільки бровою моргнув:

— А земелька таки наша!

Кольнуло Онопрія. Пригадав він своїх тридцять десятинок, що ніби за водою пішли, і вже намірився вилятись, але згадав: не за тим до Матвія підходить:

— А я ж хіба що?.. Боже діло... Хіба я проти влади? Я ж не проти земельки. Воно, звичайно, як у поміщиків її багато було, то чому ж бідному не наділить? Я й сам завсігда допомогти готовий... Звичайно, як тихомирно... по совісіті... нема заколоту в громаді... От і зараз: мені больно, що твоя смужка й досі не зорана... Панотець кажуть: допоможи Матвієві — він хороший чоловік... Боже діло.

Зрозумів Матвій. Злість одійшла, але находив сміх. Хотілось поглузувати з куркуля, з його хитрощів:

— То це ти мені даси й коней і плуга?

— Звісно... Я завсігда... І панотець кажуть: боже це діло...

— То в мене ж і насіння немає.

— А що ж? Можна... Воно, знаться, як такому чоловікові, та щоб у громаді спокій — без усяких ото... Матвію, — підступив Онопрій ближче, — нащо нам з тобою здалася ота українізація церкви? Жили ж наші діди й батьки... Навіщо вона?

— Я й сам думаю: на чорта вона здалась?!

— Ну, от бач, я ж кажу... Боже діло... І власть ваша цього ж не загадує... Матвію, не мішайсь у виробожні діла! Я й коня тобі дам... гречки... На одробіток... Побожому.

Матвій ніби замислився, ніби вагавсь.

— То, може б, ви, Онопрію, з панотцем і для колективу дали коней та приладдя?

Бачить Онопрій — хитро посміхається Матвій:

— На одробіток же, Онопрію...

Згадка про колектив наче ножем штрикає Онопрія. Колектив йому — щось дуже одворотне, щось таке, чому животіти не треба, щось отруйне, — гірше за українізацію. З колективу Онопрій знущається скрізь, де прийдеться: і на зборах, і коло церкви, і так між сусідами. А Матвій ще хитріше посміхається, просто в вічі дивиться йому:

— То ви з панотцем тільки для мене боже діло зробить хочете? І коней, і гречки, і плуга? На одробіток?

— Еге ж... Я ж знаю, що ти нестаткуєш, а панотець кажуть: хороший, умний чоловік... Не бунтуй тільки народу, кажуть...

Тоді Матвій відразу випростовується, вирівнюється, ніби вищий на зріст стає. Вдихає повні груди повітря, шпурляє в збентежений, здивований вид Онопрієві:

— Купить хочете мене? Українізацію покинь? Не бунтуй? Та на чортову матір вона мені, ота українізація? Мені ще в Києві казали, що і слов'янська і українська попівська служба — взагалі вся виробожність — казнащо!

Онопрій витріщив очі:

— То ти й проти українізації, боже діло?..

Але Матвій не дав договорить:

— А ви гризіться, павуки товстопузі, поки один одному горлянки поперегризаєте. Ось чого я хочу. Як

пси неприкаяні, гризіться! А ми зоремо й посіємо й без вас, ось підждіть трохи!

Аж підскочив Онопрій на місці. Метнувся був до воза — вхопить що, та зметикував — не подужає Матвія, нокнув на коні і тільки кляв, одіжджаючи:

— Ах ти недовірок проклятий, голодранець!.. Церквонізація, сто чортів твоєї матері!

Матвій стояв над смужкою торішньої стерні, склавши навперехрестя руки коло грудей, та посилав Онопрієві навздогінці:

— Обійдемо без вас, чермнував би дряселуя вашу маму, чорти товстопузі!

І вони таки обійшлися.

Матвій приніс у торбі з Києва, замість декретів, папірця до сусідньої комуні — трактора позичить, а з району добув насінньову позику. І зазеленіли комнезамські стерні килимами оксамитовими.

А до українізації йому й справді байдуже: хіба зайде коли до церкви послухать, як слов'янський батюшка та з українським донестямки лаються.

І ненавиділи Матвія батюшки обидва однаково.